

ОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості складнонультсуфіксальних ад'єктивних композитів з матеріально не вираженим суфіксом на означення людини за зовнішніми характеристиками, мотивованих атрибутивним словосполученням на базі синтагми «прикметник + іменник». Серед складнонультсуфіксальних ад'єктивних дериватів із першим прикметниковим компонентом неколірної семантики на означення зовнішньої характеристики людини активно функціонують групи мотивованих, напівмотивованих і немотивованих дериватів, що означають форму та параметричні характеристики соматичного поняття у людини; людину за особливостями будови тіла або його частин; недостатність/надлишок маси частин тіла порівняно з прийнятою нормою; відсутність одягу чи взуття; людину за зовнішніми анормативними анатомічними показниками; за фізичними вадами; частини тіла людини за сприйняттям на дотик (тактильні характеристики) та зоровим сприйняттям; людину за відсутністю волоссяного покриву на голові та обличчі (у чоловіків) та ін. Нультсуфіксальні ад'єктивні композити досліджуваної лексико-словотвірної групи семантично різнопланові, мають широку сполучуваність і однаково активно реалізують свої прямі та переносні значення. Значна кількість індивідуально-авторських новотворів, уступаючи в дистрибуцію з іменниками-абстрактними назвами, а також такими, що номінують явища природи, транспортні засоби, астрономічні об'єкти, територію та елементи ландшафту, рослину та її плоди, сукупність дерев, топонімні назви тощо, реалізують нове переносне образне значення – «оживлення» неживого, набуваючи в кожному разі різних значенсєвих відтінків, поповнюючи тим самим корпус епітетів.

Ключові слова: нультсуфікс, формант, узуальний дериват, ІАН (індивідуально-авторський новотвір), ад'єктивний складнонультсуфіксальний композит, мотивований, напівмотивований, немотивований дериват.

УДК 811.161.2'367

С. Т. Шабат-Савка

МАРКЕРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНТЕНЦІЙ ЗАПИТУ: УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ ПИТАЛЬНИЙ ДИСКУРС

У статті визначено змістовий обшир інтенцій запиту, спрямованих на вербалізацію наміру мовця з'ясувати чи уточнити інформацію, на репрезентацію багатоаспектного когнітивного процесу-пошуку; схарактеризовано низку питальних компонентів (займенників, прислівників, часток), що відображають якісну характеристику інформаційної лакуни в знаннях мовця, виражають людські емоції та волевиявлення, характеризують українськомовний питальний дискурс.

Ключові слова: комунікативна інтенція, інтенція запиту, мовець, питальне висловлення, питальні компоненти, дискурс.

Комунікативно-дискурсивний вектор сучасної лінгвістики детермінує появу мовознавчих студій, що мають стосунок до особливостей мовної організації процесу

спілкування в текстовій комунікації, в уснорозмовному дискурсі, до лінгвальних та екстралінгвальних складників перебігу інтеракції загалом. У контексті таких антропозорієнтованих тенденцій особливої актуальності набувають питання вербалізації психоментального простору мовної особистості, вибору адекватних мовних засобів для експлікації тих чи інших інтенцій мовця. Власне, з цих причин постала необхідність розглянути питальні висловлення не лише як чітко структуровані синтаксичні конструкції, окремий модальний клас речень, а передусім із позицій їхнього функціонування як комунікативних засобів, як конструкцій із розлогим функційним потенціалом, найрелевантніших висловлень, що їх мовці використовують для реалізації інтенцій запиту.

Питальність вивчають здавна й аналізують її на формально-граматичному, семантичному і комунікативному рівнях (І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, А. Загнітко, Л. Кадомцева, М. Каранська, О. Мельничук, М. Мірченко, П. Рестан, Л. Пісарек та ін.), однак ще й досі в лінгвістиці існує чимало проблем, пов'язаних із з'ясуванням синтаксичної природи питальних речень, з їхнім комунікативно-інтенційним змістом та прагматичним спрямуванням.

У мовознавчих дослідженнях питальність розглядають у системі семи модальних значень поряд із розповідністю, спонукальністю, бажальністю, умовністю, ймовірністю і переповідністю, виокремлюють як одну з комунікативних настанов речення [3: 6; 7]. На думку О. Мельничука, питальна модальність означає долучення до формування речення і до його основного змісту такого відтінку волевиявлення суб'єкта мовлення, який вимагає від співрозмовника (іноді й від самого мовця) підтвердження чи заперечення відповідності основного змісту новим необхідним компонентом [6, с. 49]. Ця категорія позначена ще й тією особливістю, що обов'язково передбачає адресата мовлення, на якого спрямовано вольовий імпульс від мовця [3, с. 123]. Про здатність питальних речень передавати адресоване волевиявлення веде мову й І. Вихованець: «Питальні речення містять запитання, що спонукають співрозмовника до відповіді. Їх комунікативне завдання полягає не в передаванні інформації, як у розповідних реченнях, а у спонуканні до отримання потрібної інформації» [1, с. 145].

Внутрішня структура запитання містить особливі питальні елементи, що передають дейктичну неозначену інформацію, що має бути зреалізована, розкрита у відповіді. Такі питальні компоненти «позначають прохання вказати той чи той елемент» [5, с. 109], а відтак «питаємося так, аби тота особа пізнала, що саме від неї ми хочемо довідатися» [11, с. 105]. Однак відповіді може й не бути (адресат не компетентний у певній сфері запиту або не має бажання відповідати (перепити, зустрічні питання, атолерантна комунікація).

Як відомо, питальні конструкції об'єднують на основі «первинних і вторинних функцій» [10, с. 394], що представлено в їхньому поділі на власне-питальні та невласне-питальні речення [12, с. 57]. Утім, питальні речення функціонують насамперед для того, аби заповнити інформаційні лакуни новими знаннями. Питальність актуалізує багатоаспектний процес-пошук мовної особистості, вербалізує інтенцію запиту, суть якої полягає в прагненні мовця отримати чи уточнити певну інформацію.

Питальне речення здатне відображати широку гаму об'єктивних та суб'єктивних значень, пов'язаних із реалізацією інтенцій запиту. Це дає змогу розглядати їх як адекватні комунікативно зорієнтовані конструкції, що виражають у дискурсивній практиці мовленнєві наміри. Зміст питальних висловлень вказує на недостатність, неповноту певної вихідної інформації та гносеологічну потребу автора запиту в її розширенні. Маркерами інформаційної неповноти слугують питальні компоненти, які

визначають змістовий центр питальності й уповні відображають інтенційні горизонти автора запиту в текстовій комунікації, у діалогічному мовленні.

Мета статті – з'ясувати комунікативно-функційний обшир інтенцій запиту, схарактеризувати систему питальних компонентів, що маркують пізнавальний процес-пошук й увиразнюють українськомовний дискурс.

Питальне висловлення як окремих модально-інтенційний клас синтаксичних одиниць має особливу структурно-семантичну та комунікативну організацію, що виокремлює його серед розповідних, спонукальних та оптативних конструкцій насамперед: а) існуванням змістового центру – запит інформації; б) наявністю питальних компонентів (займенників, прислівників, часток); в) особливим інтонуванням; г) адресованим волевиявленням. Мовна форма вираження категорії питальності репрезентує якісну характеристику інформаційної лакуни в знаннях суб'єкта комунікації – його прагнення з'ясувати чи уточнити інформацію, підтвердити чи заперечити якийсь факт дійсності, що й дає змогу нам визначити два типові вияви інтенцій запиту:

- з'ясувальна інтенція-запит;
- уточнювальна інтенція-запит.

Інтенції першого типу віддзеркалюють прагнення мовця отримати нові відомості, з'ясувати часткову інформацію щодо конкретного вияву сутності предметів, осіб, їхніх ознак, просторові та часові межі, місце дії. Цей змістовий обшир у висловленні актуалізують питальні маркери – займенники та прислівники, що слугують лексико-граматичними показниками власне-питальних речень. За нашими спостереженнями, у конструкціях із питальними займенниками передано запит про особу, предмет, якість предмета, його належність; у реченнях із питальними прислівниками репрезентовано запит про місце, час, мету, причину. Зважаючи на роль питальних компонентів у формуванні власне-питальної модальності і враховуючи при цьому їхній комунікативно-інтенційний зміст, виокремлюємо: а) питальні висловлення з предметним компонентом; б) питальні висловлення з атрибутивним компонентом; в) питальні висловлення з обставинним компонентом.

Питальні речення з **предметним компонентом** репрезентують дві основні семантичні групи: з питальним компонентом **хто (кого, кому, ким)** для назв істот; з питальним компонентом **що (чого, чому, чим)** для назв неістот. Зокрема, маркер питальності **хто** передає запит про особу, напр.: – *Хто се стоїть он тамечки?* (Марко Вовчок); – *Хто ж його повіз?* (Б. Грінченко). Такі побудови реалізують запит щодо того, ким здійснюється та чи та дія: – *Хто там вештається?* (В. Підмогильний); кому належить якась ознака, вчинок: – *А хто ж винен? Хто, питаю, винен?* (Марко Кропивницький); ким є названа особа: – *Хто се в вас, Марусе?* (Марко Вовчок).

З'ясувальну інтенцію запиту вербалізують конструкції, у складі яких наявні питальні слова, виражені непрямыми відмінками займенника **хто** і які в реченні виконують переважно функцію об'єктного поширювача (додатка). Наприклад, родовий відмінок цього питального компонента (**кого**) репрезентує запит про об'єкт дії: – *Кого вона любила ще?* (Марко Вовчок); – *Кого вам?* (В. Підмогильний); предметний компонент **кому** виражає запит про адресата дії: – *Кому ж се вона таку писанку хорошу та гарну придбала?* (Г. Квітка-Основ'яненко); компонент **ким** указує на ідентифікувальні ознаки особи за професією, родом діяльності: – *А ким він буде, коли скінчить школу?* (Ірина Вільде).

Маркером актуалізації інтенції запиту слугує компонент **що**, який передає запит про фізичний і психічний стан особи. Пор.: – *Подивись, Науме, що з Марусею діється?* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Що з тобою, Вадиме?* (М. Хвильовий); конкретизує

загальне значення предметності: [Анна:] *Що се в тебе тут, в сім медальйоні?* (Леся Українка); виражає запит про особу: – *Що це за дитинка прибукала до нас?* (М. Івасюк); – *Що се за оден?* (Є. Ярошинська). Водночас на синтаксичному рівні у виборі питальних слів спостерігаємо явище синонімії. Так, питальне слово **що** функціонує зі значенням причини: – *Що це Андрія так довго нема?* (Марко Кропивницький); – *Що ж мовчите?* (О. Кониський); для реалізації кількості: – *А що має коштувати он той зелений капелюшок за вікном?* (Марко Черемшина); – *А що треба за се дати?* (Марко Вовчок). У поєднанні з різними прийменниками (**за, про, через, в, по, що**) компонент **що** увиразнює ту чи ту семантику, напр.: – *За що ж ти мене караєш, чим я перед тобою завинила?* (Є. Гуцало); – *Про що ви зараз думаєте?* (М. Стельмах); – *На що вони зважають?* (А. Свидницький).

Питальний маркер **чого** виражає як предметне значення: – *Чого ти шукаєш?* (Марко Вовчок), так і семантику причини: – *Чого ти, дочко, так змарніла?* (А. Свидницький). Прийменникові форми з компонентом **чого** виявляють у структурі питального речення здатність до створення низки стилістичних відтінків. Пор.: – *А ваші бесаги від чого так попухнули?* (Марко Черемшина); – *До чого ж це її прив'язати, га? Для чого?* (Є. Гуцало); [Олеся:] *Та й задля чого ви цим турбуєте тата та маму?* (Марко Кропивницький).

Питальний компонент **чому** майже не використовують для з'ясування предметності: – *А в чому ж Тетяна житиме, коли ти півхати повалиш?* (Є. Гуцало); – *На чім спите?* (Марко Черемшина), здебільшого він виражає причину: – *Чому не їси, Насте?* (Б. Грінченко); – *Чому додому не їдши?* (А. Свидницький). Семантику причини посилюють препозитивні частки (**та, а, так**) і постпозитивна **ж**. Пор.: – *Та чому оце Маруся нам не скаже нічого?* (Марко Вовчок); – *Чому ж мене до списку не вніс?* (О. Гончар).

Питальний компонент **чим** виражає запит про той чи той предмет, пор.: [Іван:] *Чим би тут закутити?* (Марко Кропивницький); – *А чим то він кинув?* (А. Свидницький), передає значення способу дії чи засобу (у значенні «як», «яким способом»), напр.: – *Чим же ти одбудеш свадьбу і чим житимеш?* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Юрко:] *Чим я вам за вашу ласку віддячу?* (Марко Кропивницький); міри та ступеня: – *Чим же ж Грицько гірший від мене?* (Розм.).

Питальні висловлення з **атрибутивним компонентом (який, котрий, чий, скільки)** реалізують запит про ознаку, якість чи властивість предмета. Вони передають різноманітні означальні властивості, кількісні характеристики, увиразнюють семантику посесивності. Так, питальний компонент **який (яка, яке, які)** актуалізує запит, спрямований на з'ясування ознаки предмета. Питальна структура виражає повну необізнаність мовця щодо якихось атрибутивних властивостей предмета. Напр.: – *Який фасон хочеш?* (Є. Гуцало); – *А якого б ви собі зятя бажали?* (Марко Вовчок). Водночас питальний компонент **який** увиразнює предметно-особове значення: – *А з яких ви будете?* (І. Нечуй-Левицький); причину: – *Якого це дідька вони лізуть під віз?* (І. Нечуй-Левицький); – *Та якої холери ти причепився до мене?* (Ірина Вільде); час (– *Дарко, з якого часу ти співаєш у хорі?* (Ірина Вільде); значення напряму руху (– *А з якого ж мені кінця заходити? З чого починати?* (О. Кониський).

Питальний компонент **чий** виражає запит про належність кого-, чого-небудь якійсь особі чи групі осіб. Напр.: – *Чий се голос?* (Марко Вовчок); – *Мамо! Чия то дівчина приходила до нас вчора позичати вогню?* (І. Нечуй-Левицький).

Запит про квантитативні ознаки позначають у питальних висловленнях компоненти **котрий, скільки**. Маркер **котрий** актуалізує запит мовця про впорядкованість часу. Напр.: – *Котра зараз година?* (В. Підмогильний); [Волосний

писар:] *А котрий вже місяць у вас паспорт прострочений?* (Марко Кропивницький). Зміст інтенції запиту з компонентом **скільки** зумовлений значенням іменника, поєднаного з питальним займенником. Проте, звичайно ж, для усіх цих питальних структур характерне вираження кількості. Це може бути запит: 1) про кількість осіб (назви істот), напр.: – *Кілько дітей у тебе?* (Марко Черемшина); 2) про кількість предметів: – *Скільки-то тієї землі йому дають?* (О. Кониський); 3) про вік особи: – *Та скільки ж тобі років?* (В. Підмогильний); 4) про кількість часу: – *Скільки років ти вчивсь, Колосовський?* (О. Гончар); 5) про відстань: [Юрко:] *А скільки буде звідси до Павлиша?...* (Марко Кропивницький); 6) про розмір заробітку, ціну: – *Скільки ж ти жалювання получаєш тепер?* (Г. Квітка-Основ'яненко). Кількісне значення передають й інші питальні компоненти, напр.: – *Це ж **почому** тепер воли на ярмарку, дядку Софроне?* (В. Козаченко); – *А **по чому** хочеш від копи?* (Д. Макогон); – *Пані дохтор, що то може коштувати, як когось малим бучком по голові вдариться?* (Марко Черемшина).

Питальні висловлення з **обставинним компонентом** виражають різноманітні обставинні значення, що їх реалізують питальні слова **де, куди, звідки, коли, доки, навіть, як** та ін. У таких висловленнях репрезентовано запит про мету, причину, час, місце дії. Обставинні компоненти прислівникового типу, як і питальні займенники, спонукають співрозмовника до відповіді. Наприклад, питальний компонент **де** актуалізує інтенцію-запит про місце: – *Де це ти скалічився?* (В. Підмогильний); – *А де ваш чоловік?* (Марко Вовчок); про напрямок руху (– *Де ж вона пішла? Де ж вона поділася?* (Марко Вовчок).

Питальні висловлення з компонентом **куди** репрезентують просторову семантику і передають запит про напрям руху, напр.: – *Куди се вона пішла?* (Марко Вовчок); – *Куди ти так задивилась, моє серденько, що-сь не чула, як я надійшов?* (Є. Ярошинська), а висловлення з компонентом **звідки** становлять декілька семантичних груп: 1) запит про джерело руху: – *Звідки вас господь несе?* (Марко Вовчок); 2) джерело знань: – *Й звідки ви знаєте?* (Є. Гуцало); 3) вказівку на місцевість: – *А звідки ви? З якої місцевості?* (І. Багрянний); – *А відкіля ви, панове, з якої землі?* (Г. Квітка-Основ'яненко); 4) узагальнену вказівку на походження: – *Звідки такі прогнози?* (О. Гончар).

В українськомовному дискурсі для вербалізації запиту про час мовці використовують питальний компонент **коли**, напр.: – *Коли се він занедужав?* (Марко Вовчок); – *А коли він прибуде?* (О. Кониський). Темпоральність зі значенням **межі** можуть виражати обставинні компоненти **відколи** і **доки**. Пор.: – *Відколи це у вас заведено, щоб служба втручалася у розмови?* (Ірина Вільде); – *Доки ти, дівко, будеш витанцьовувати перед дзеркалом?* (Ірина Вільде). Питальні конструкції з обставинним компонентом **доки** увиразнюють спонукальні значення, які полягають у відмові щось робити, у припиненні та завершенні якоїсь дії, пор.: [Лицар:] *Та доки вже ховатись по кутках? І доки ти мене гнітити будеш?* (Леся Українка); – *Горпино! Доки ми будемо так мучитися?* (Б. Грінченко).

Запит про **мету дії** актуалізують маркери **навіщо / нащо**, пор.: – *Навіщо тобі ці лекції?* (В. Підмогильний); – *Нащо це, Андрію, малому голову туманити?* (М. Стельмах). Питальні речення з цими компонентами можуть ускладнюватися семантикою докору: – *Навіщо ви це говорите, Нелюсько? Навіщо говорите мені те, що я напам'ять знаю, як оці псалми Давидові?* (Ірина Вільде); авторизованою оцінкою: [Лукерія Степанівна:] *Навіщо ще й тебе в горниці взяли, мало й так дармоїдів?* (Марко Кропивницький); причини: [Поліксена:] *А нащо ж ти приймала подарунки?* (Леся

Українка). Обставинне значення мети виражає і питальний компонент **пощо**. Пор.: – *Пощо ви прийшли до мене, коли не вірите моїм словам?* (О. Кобилянська).

Речення з питальним компонентом **як** містять запит, що вимагає пояснення способу реалізації якоїсь дії, напр.: – *А як же ми возитимемо снопи?* (І. Нечуй-Левицький); – *Як же вас тут у громаді усіх мені поділити?* (Г. Квітка-Основ'яненко); з'ясування причини: [Горнов:] *І як ви не встерegli її тоді, як увели з подвір'я в хату?* (Марко Кропивницький); умови: – *Ото горда! А як куплю хустку, ще й спідницю справлю?* (І. Нечуй-Левицький).

Уточнювальна інтенція-запит спрямована на те, аби перевірити чи підтвердити вірогідність того, що вже певною мірою відомо мовцеві, а тому автор запиту очікує на ствердну / заперечну відповідь. Якщо з'ясувальну інтенцію-запит реалізують питальні компоненти (займенники та прислівники), то уточнювальну – питальні частки і специфічна інтонація. Зокрема, питальні частки (**чи, хіба, невже, що, як, га, ну** та ін.) вербалізують світ людських емоцій та оцінок (здивування, захоплення, докір, обурення, нерозуміння), передають спонукально-волюнтативну модальність. Так, частка **чи** посилює питальний характер висловлення. Вона функціонує в реченнях, що вимагають ствердної / заперечної відповіді або слугують засобом риторичності. Напр.: – *Чи ти вже мене не любиш, Проконе?* (Марко Вовчок); – *Чи ж мені вік коровам хвосту крутити?* (В. Підмогильний). Сполучення часток **чи й, чи то, чи не** увиразнює питальне речення у плані реалізації значень сумніву, припущення, здогаду. Пор.: – *Чи й цей піп заправить за похрестини по стільки карбованців, скільки узав той?* (І. Нечуй-Левицький); – *Чи то ти, Мироне?* (Т. Бордуляк); – *Чи не пора пироги виймати з печі?* (О. Кониський).

Частка **хіба** – маркер гіпотетичності та емоційності. Її використовують у тому разі, коли позитивна відповідь мовця видається малоімовірною. Загалом питальне висловлення передає почуття здивування, припущення, обурення. Напр.: – *Хіба тобі не все одно з ким? Хіба тобі важко?* (В. Підмогильний); – *А хіба ж я один возитиму тудою снопи?* (І. Нечуй-Левицький).

Питальні речення з часткою **невже** завжди емоційно забарвлені, передусім відтінками здивування, сумніву: – *Невже оце моя жінка вже встала й пораяється в пекарні?* (І. Нечуй-Левицький); – *Невже він втече з моїх рук?* (О. Кониський), а подекуди і недовірою: [Руфін:] *Ох, Прісілло, невже в громаді вашій всі святі?* (Леся Українка).

Маркерами актуалізації інтенцій запиту слугують частки займенникового походження **що** і **як**, експліковані переважно в уснорозмовному дискурсі. Частка **що** в реченні підсилює значення питальності й актуалізує увагу співрозмовника: – *Що, братику, чи ти здоров?* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Що, Василю, маєш гарну одягу?* (І. Нечуй-Левицький), репрезентує емоційно-оцінну семантику здивування, напр.: – *Вона що – посміла втекти?* (Є. Гуцало); припущення: [Кассандра:] *А що, коли Кассандра переможе?* (Леся Українка); спонукування: – *Що ж, панове товариство, пора нам спочити?* (Б. Лепкий). Частка **як** виражає запит із семантикою здивування та обурення, пор.: – *Як, не вийде до мене?* (Ірина Вільде). [Писар:] *Як? Від мене чарки горілки не вип'єш?* (Марко Кропивницький).

Структура питального речення яскраво демонструє взаємоперетин різних інтенцій, їхню взаємозалежність і дифузний характер. Наприклад, маркери-частки (**га, ге, еге, ну, ану**) експлікуються в питальному висловленні, проте, незважаючи на знак питання, передають спонукальну семантику. Напр.: – *Може, тобі в грудях болить, га?* (Є. Гуцало); – *Чого, панна, так стидається мене, ге?* (Ірина Вільде); – *Замерзаєте, еге?* (Є. Гуцало); – *Ну, що ж ви не се скажете, пані?* (Є. Ярошинська). **Ну** може

ускладнювати питальне висловлення відтінками здивування: – *Ну, чому воно так?* (О. Кониський); вагання: – *Ну, що нам з тобою робить?* (О. Кониський), слугувати реплікою-стимулом для продовження комунікації: – *Вже незабаром сьома... – Ну?* (В. Підмогильний).

У текстовій комунікації, в уснорозмовному дискурсі питальне висловлення здатне відображати широку гаму об'єктивних та суб'єктивних значень, пов'язаних із реалізацією інтенцій запиту – із прагненням мовця повідомити про інформаційні прогалини у своїх знаннях, із наміром з'ясувати чи уточнити ту чи ту інформацію. Питальний дискурс увиразнюють два типи інтенцій (з'ясувальна інтенція-запит та уточнювальна інтенція-запит), експліцитними маркерами актуалізації яких в українськомовному дискурсі слугують питальні компоненти: займенники, прислівники і частки. У висловленнях із питальними займенниками передано запит про особу, предмет, якість предмета, його належність; у висловленнях із питальними прислівниками – запит про місце, час, мету, причину; у питальних конструкціях із частками – запит із виразними емоційно-оцінними конотаціями та спонукальною модальністю.

Питальне висловлення – це найрелевантніший мовний знак для репрезентації, з одного боку, мотиваційно-потребової сфери мовця, його психоментального простору, а з іншого – яскравий приклад реалізації комунікативно-прагматичних функцій (спонукання, емоційності, оцінки), актуалізованих у мовленні залежно від конкретних інтенцій автора запиту. А отже, у межах категорії питальності спостерігаємо взаємодію розповідної, спонукальної та оптативної модальностей, експлікуємо взаємоперетин і синкретичний, дифузний характер різних типологічних виявів інтенцій, систематизація й інтент-аналіз яких слугуватиме предметом наших наступних наукових студій.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови : Синтаксис / І. Р. Вихованець. – Київ : Либідь, 1993. – 368 с. ; Vukhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy : Syntaksys / I. R. Vukhovanets. – Kyiv : Lybid, 1993. – 368 s.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська. – Київ : Наукова думка, 1991. – 192 с. ; Horodenska K. H. Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts / K. H. Horodenska. – Kyiv : Naukova dumka, 1991. – 192 s. ;
3. Кадомцева Л. О. Синтаксична модальність речення / Л. О. Кадомцева // Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1972. – С. 119 – 137 ; Kadomtseva L. O. Syntaksychna modalnist rechennia / L. O. Kadomtseva // Suchasna ukrainska literaturna mova : Syntaksys / za zah. red. I. K. Bilodida. – Kyiv : Naukova dumka, 1972. – S. 119 – 137
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посіб. / М. У. Каранська. – Київ : НМК ВО, 1992. – 400 с. ; Karanska M. U. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : navch. posib. / M. U. Karanska. – Kyiv : NMK VO, 1992. – 400 s.
5. Левин Ю. И. О семантике местоимений / Ю. И. Левин // Проблемы грамматического моделирования. – Москва : Наука, 1973. – С. 108–121 ; Levin Yu. I. O semantike mestoimenyi / Yu. I. Levin // Problemy grammaticheskogo modelirovaniya. – Moskva : Nauka, 1973. – S. 108–121
6. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – Київ : Наукова думка, 1966. – 324 с. ; Melnychuk O. S. Rozvytok struktury slovianskoho rechennia / O. S. Melnychuk. – Kyiv : Naukova dumka, 1966. – 324 s.
7. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : моногр. / М. В. Мірченко. – Луцьк : Вежа, 2001. – 340 с. ; Mirchenko M. V. Struktura syntaksychnykh katehorii :

monohr. / M. V. Mirchenko. – Lutsk : Vezha, 2001. – 340 s.

8. Писарек Л. Местоименные вопросительные предложения в русском и польском языках / Л. Писарек. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1981. – 200 с. ; Pisarek L. Mestoimennye voprositelnye predlozheniya v russkom i polskom yazykakh / L. Pisarek. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1981. – 200 s.

9. Рестан П. Синтаксис вопросительного предложения. Общий вопрос. (Главным образом на материале современного русского языка) / П. Рестан. – Oslo-Bergen-Tromsö, Universitetsforlaget, 1969. – 880 с. ; Restan P. Sintaksis voprositelnogo predlozheniya. Obshchiy vopros. (Glavnym obrazom na materiale sovremennogo russkogo yazyka) / P. Restan. – Oslo-Bergen-Tromsö, Universitetsforlaget, 1969. – 880 s.

10. Русская грамматика : в 2-х т. / редкол. : Н. Ю. Шведова (гл. ред.) и др. – Москва : Наука, 1980. – Т. II : Синтаксис. – 710 с. ; Russkaya grammatika : v 2-kh t. / redkol. : N. Yu. Shvedova (gl. red.) i dr. – Moskva : Nauka, 1980. – Т. II : Sintaksis. – 710 s.

11. Смаль-Стоцький С. Граматика руської мови / С. Смаль-Стоцький, Ф Гартнер. – Відень, 1914. – 202 с. ; Smal-Stotskyi S. Hramatyka ruskoï movy / S. Smal-Stotskyi, F. Gartner. – Viden, 1914. – 202 s.

12. Шабат С. Т. Речення питальної модальності в сучасній українській мові / С. Т. Шабат // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 53–58 ; Shabat S. T. Rechennia pytalnoi modalnosti v suchasniï ukrainiskii movi / S. T. Shabat // Movoznavstvo. – 2001. – № 1. – S. 53–58

Стаття надійшла до редакції 1.04.2016

S. T. Shabat-Savka

INTENTION OF ASKING ACTUALIZATION MARKERS: THE UKRAINIAN ASKING DISCOURSE

Interrogative utterance as a separate modal-intentional class of syntactic units has a special structural-semantic and communicative organization that distinguishes it from the narrative, incentive and optative structures primarily by a) the semantic center containing a request for information – the speaker's cognitive process-search; b) the interrogative components (pronouns, adverbs, particles); c) a peculiar intonement; d) an addressed volition.

In text communication and in everyday conversational discourse an interrogative utterance is able to display a wide range of objective and subjective meanings associated with the realization of intentions of request. The language form of expression of intention of asking explicates qualitative characteristics of the information gaps in the speaker's knowledge – his / her determination to clarify or specify information, to confirm or deny a fact of reality, that allows us to identify two typical expressions of intention of asking: elucidative and specifying. The first type reflects the speaker's intention to get new information, find out partial information about specific expressions of the essence of objects, persons, their attributes, spatial and temporal limits and place of action. The makers of actualization of this intention include interrogative components (pronouns and adverbs) that can denote objects, features or circumstances for which the speaker formulates the intention-request.

The Ukrainian asking discourse is represented by the utterances with 1) a substantive component for accentuating the names of animate objects / inanimate objects (хто, кого, кому, ким, що, чим); 2) an attributive component (який, котрий, чий, скільки) that conveys identification properties possessiveness, quality and quantity; 3) a circumstantial component (де, куди, звідки, коли, доки, навіщо, як) expressing adverbial meanings of purpose, cause, time, place of action. The specifying intention of the request is verbalized, besides intonement, by interrogative particle (чи, хіба, невже, що, як, га, ну), which bring modal-expressive, emotional-evaluative and volyuntative semantics into the interrogative structures.

The interrogative components serve as explicit markers of intentions of asking verbalization in the Ukrainian discourse. They actualize a diverse cognitive process-search of a linguistic personality, his/her desire to clarify or specify certain information. An interrogative utterance is the most relevant language sign for depicting the speaker's motivation and need sphere, his/her psychomental space, on the one hand, and on the other hand – a graphic example of how the communicative- pragmatic functions (motivation, optativity, emotional, expressiveness), are actualized in the speech depending on the speaker's specific intentions of the speaker.

Key words: *communicative intention, intention of asking, speaker, interrogative utterance, interrogative components discourse.*